

УДК 373.3.016:81'367-028.31]:004.032.6

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.7>

Наталія СІРАНЧУК

доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0003-0472-5861

Бібліографічний опис статті: Сіранчук, Н. (2024). Формування монологічного мовлення учнів початкових класів засобом медіаосвіти на матеріалі синтаксису простого речення. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 49–56, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.7>

**ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ЗАСОБОМ МЕДІАОСВІТИ НА МАТЕРІАЛІ СИНТАКСИСУ
ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ**

У статті обґрунтовано медіаконтент синтаксису простого речення, який варто використовувати у початковій школі з метою формування монологічного мовлення учнів. Подано визначення та літературні приклади синтаксису простого речення, які є доступними для дітей молодшого шкільного віку та, які варто використовувати в освітньому медіаконтенті. Обґрунтовано морально-естетичний вплив прикладів з класичної української літератури, які слугують мотиваційним матеріалом для створення монологічних висловлювань учнів. Подаються рекомендації щодо інтонаційної правильності вимови простих речень, які варто враховувати при внесенні в освітній медіаконтент. Визначено методику роботи над інтонацією, яка має важливе значення в процесі створення учнівських монологічних висловлювань.

Поданий у статті методичний матеріал сприяє засвоєнню учнями початкової школи структури речення і найважливіших синтаксичних понять: зв'язок між словами в реченні, граматична основа речення, головні і другорядні члени речення. Доведено, що описане засвоєння синтаксичної термінології та застосування набутих знань і вмінь із синтаксису в практиці монологічного мовлення є надзвичайно ефективним і для розвитку емоційно-моральних почуттів учня.

Репрезентований у статті матеріал має на меті допомогти ефективно організувати роботу з опанування нормами граматичної структури рідної мови, збагатити мовлення різноманітними способами і формами висловлення думки, підняти рівень розвитку мовлення учнів початкових класів.

Ключові слова: медіаосвіта, монологічне мовлення, медіаконтент, синтаксис, інтонація, розвиток мовлення, літературні зразки.

Nataliia SIRANCHUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Primary Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Bulvarno-Kudriavska str., 18/2, Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0003-0472-5861

To cite this article: Siranchuk, N. (2024). Formuvannia monolohichnoho movlennia uchniv pochatkovykh klasiv zasobom mediaosvity na materiali syntaksysu prostoho rechennia [Formation of monologue speech of primary grades students using the media education tool on the material of simple sentence syntax]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 49–56, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.3.7>

**FORMATION OF MONOLOGUE SPEECH OF PRIMARY GRADES STUDENTS
USING THE MEDIA EDUCATION TOOL ON THE MATERIAL
OF SIMPLE SENTENCE SYNTAX**

The article substantiates the media content of the syntax of a simple sentence, which should be used in elementary school in order to form the monologue speech of students. The definition and literary examples of the syntax of a simple sentence that are available for children of primary school age and that should be used in educational media content are presented. The moral and aesthetic influence of examples from classical Ukrainian literature, which serve as motivational material for creating monologue statements of students, is substantiated. Recommendations are given on the intonation

correctness of the pronunciation of simple sentences, which should be taken into account when entering into educational media content. The method of working on intonation, which is important in the process of creating student monologue statements, has been determined.

The methodological material presented in the article contributes to the assimilation by elementary school students of the structure of the sentence and the most important syntactic concepts: the relationship between words in the sentence, the grammatical basis of the sentence, the main and secondary members of the sentence. It is proved that the described assimilation of syntactic terminology and application of acquired knowledge and skills in syntax in the practice of monologue speech is extremely effective for the development of emotional and moral feelings of the student.

Key words: *media education, monologue speech, media content, syntax, intonation, development of speech, literary samples.*

Постановка наукової проблеми та її значення.

Інформаційно-технологічні перетворення в суспільстві загалом та в сучасній українській освіті зокрема, вимагають посилення освітнього медіапростору й використання його можливостей для навчання учнів початкової школи, оскільки молодший шкільний вік – це вік достатньо сенситивний для того, щоб ефективно сприймати та перетворювати медіаінформацію з освітньою метою.

Розвиток мовлення учнів початкових класів засобами медіаосвіти неможливий без ефективної синтаксичної та інтонаційної підготовки, яка сприятиме усвідомленому використанню граматичних конструкцій для якісного творення монологічного висловлювання. Тому надзвичайно важливо створювати медіаконтент щодо вивчення синтаксису простого речення для учнів початкової школи з метою формування якісного діалогічного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи використання медіа загалом та медіаосвіти зокрема висвітлено в працях К. Безелгет, Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консідайн, Р. Кьюбі, Р. Куїн, Л. Мастерман, С. Пензін, К. Тайнер, А. Федоров, Е. Харт, Р. Хоббс та ін.

Питання використання медіаосвіти з метою здобуття знань, умінь та навичок підтримується на законодавчому рівні: «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір», «Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти», «План заходів щодо створення та впровадження цифрового навчального контенту», «Положення про електронні освітні ресурси», Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» та ін. Медіаосвіту українські вчені розглядають як частину освітнього процесу, яка спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно,

телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (Вознесенська, Сидоркіна, 2013).

Складність проблеми формування монологічного мовлення учнів початкових класів засобами медіаосвіти зумовила наукові пошуки вчених-лінгводидактів Л. Неживої, С. Паламар, С. Романюк, Н. Сіранчук, О. Шкуренко та ін. Учені одностайні у визначенні значущості сучасної медіаосвіти для ефективної організації розвитку мовлення учнів початкових класів.

Мета статті – науково обґрунтувати медіаконтент синтаксису простого речення, який варто використовувати у початковій школі з метою формування монологічного мовлення учнів.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі поняття «медіаконтент» розглядається як змістове наповнення друкованого, аудіовізуального, електронного чи конвергентного засобу масової інформації матеріалами у формі тексту, зображення чи звукозапису з метою передачі інформативних, загальнозначимих, естетично привабливих різножанрових повідомлень, спрямованих на масову аудиторію (Шевченко, 2017), саме таке визначення і взято за основу нашої теоретичної розвідки. Синтаксис (від гр. *syntaxis* – складання) – це розділ граматики, який вивчає різні за структурою типи речень, способи поєднання слів у реченні, а також типи синтаксичних словосполучень. Синтаксичні одиниці виражаються морфологічними та фонетичними засобами. Речення (основна синтаксична одиниця) набуває зовнішнього оформлення в інтонації, що може передаватися системою пунктуаційних знаків. Саме тому з елементами синтаксису слід знайомити учнів з першого класу вкладаючи в медіаконтент знання про речення.

Під реченням розуміють таку організовану за граматичними законами, інтонаційно оформ-

лену групу слів чи окреме слово, що виражає відносно закінчену думку, почуття або волевиявлення.

Речення висловлюється з якоюсь настановою мовця: той, хто говорить, хоче або про когось чи про щось повідомити, або поставити до співбесідника певне запитання, або ж своїми словами спонукати когось іншого до виконання певної дії. Залежно від цієї настанови чи мети висловлення всі речення можна поділити на три групи: розповідні, питальні та спонукальні.

Розповідним називається речення, в якому співбесідникові про когось або про щось розповідається.

Приклади: *Тихо осінь ходить гаєм, ліс жовтневий аж горить. Ясен листя осипає. Дуб нахмурений стоїть* (Н. Приходько).

Щодо інтонації, то розповідне речення характеризується середнім темпом і спокійним характером мовлення; голос може підвищуватися на слові з логічним наголосом і знижуватися під кінець речення. (Логічним наголосом називається підсилена вимова якогось слова в реченні, що його мовець вважає вагомішим за інші слова).

У кінці розповідного речення ставиться крапка.

Питальним називається речення, у якому про когось або про щось запитується, щоб з'ясувати невідоме. Питальні речення характеризуються кількома граматично-акцентологічними ознаками та особливостями використання.

Перша. Ця група речень має своєрідну питальну інтонацію з різким піднесенням тону на основному в запитанні слові, на яке жадають відповіді: *А в вашій стороні того багато є?* (Леся Українка). *І тебе пустила мама в пізній час цей на ялинку?*

Друга. Здебільшого питальні речення оформлюються за допомогою питальних слів: часток (*чи, хіба, невже*), займенників у різних відмінкових формах (*хто? що? кого? який? котрий? скільки?*), прислівників (*де? коли? куди?*), які, як правило, вживаються на початку питального речення: *Куди ж ви прямуєте? Чи в Крим, чи на Дон, чи на Бессарабію?* (І. Нечуй-Левицький); *Що біліє отам на роздоллі? Чи хмариночка, легкая, біла, геть по небі гуляє по волі? Чи на човні то білі вітрила?* (Леся Українка); *Лелека ластівку питає: «Хто вище всіх птахів літає?»*.

Третя. Не всі питальні речення вимагають обов'язкової відповіді. Досить поширені речення, в яких запитання ставиться або для зосередження уваги співбесідника на тому, про що йтиметься далі, або для вираження в питальній формі прихованого ствердження, або ж для спонукання до дії через запитання (ніби в обхід). Тому, крім власне питальних, виділяються ще речення риторичні або ораторські (від гр. *rheto* – оратор): *Як нам забуть, що в дні тривоги, в зловісний час війни кожен татусь устав до бою, щоб вижили усі тут ми?* і питально-спонукальні: *Чому з тобою нам не поєднати дружбу?* (Л. Глібов).

Найбільш поширені питальні речення в діалогічному мовленні.

У кінці питального речення ставиться знак питання.

Під спонукальним розуміють речення, яке у формі наказу, запрошення, заклик, застереження, прохання чи благання спонукає співбесідника виконати певну дію, взяти участь у роботі. Промовляють спонукальні речення з підвищенням голосу чи на дієслові, що стоїть у наказовому способі, чи на звертанні, коли воно супроводжує дієслово, або й без підвищення, рівним голосом: *Хай цвітуть у славі славній серед гір, серед долин ті, що лавами у травні виступають як один* (М. Рильський).

Загальне ж інтонаційне забарвлення таких речень залежить від змісту та способу вираження спонукання: більш піднесеним тоном вимовляються речення, що виражають наказ, заклик, загрозу чи застереження; речення, що містять прохання, пораду, певне бажання, не мають особливо піднесеного тону. Відповідно до цього в кінці спонукальних речень ставиться знак оклику або ж крапка.

Що стосується окличних речень, то вони є в мові, однак виділяються в окрему групу не за метою висловлення, а за характером передачі змісту, як засіб вираження експресії.

Окличним може бути будь-яке речення (розповідне, питальне чи спонукальне), якщо ми вимовимо його з певним почуттям, з емоційним забарвленням. Адже можна сказати: *Гарні кийські парки на зелених наддніпрянських кручах* (речення розповідне). *Ну й гарні ж кийські парки на зелених наддніпрянських кручах!* (Л. Дмитерко) (речення окличне). Порівняймо

також речення: *Дуже сподобалась мені річка Дніпро. Хороше в ній купатись!*

З питальних найчастіше бувають окличними риторичні речення, наприклад: *Невже побачу усіх вас, рідних, дорогих, і мати радісно за-плаче на грудях стомлених моїх?! (В. Сосюра)*. Оклик може підсилюватися окличними словами, вигуками або частками (*який, як, скільки, ой, ну, невже, що* за тощо).

У кінці окличного речення ставимо знак оклику. Зрідка, в оклично-питальних реченнях, що вимовляються з особливим піднесенням голосу, може ставитися знак питання і знак оклику одночасно.

Найменшим синтаксичним елементом у мові виступає член речення.

Здебільшого членом речення є одне самостійне слово (іноді з прийменником чи іншим службовим словом), що відповідає на логічне питання або ж саме виражає питання. У реченні *Людина праці перемагає все* (народна творчість) кожне слово є членом речення.

Смислово-граматичне оформлення речення починається з оформлення синтаксичних, або вільних, словосполучень. На відміну від фразеологічних (вони кількома словами виражають одне поняття) синтаксичні словосполучення нестійкі, змінні і утворюються для вираження зв'язку певних понять у якомусь одному реченні; в іншому – можуть бути нові поєднання двох і більше слів залежно від думки, висловленої в реченні. Самостійної синтаксичної одиниці поза реченням вони здебільшого не становлять. Так, у реченні *Палає сонце у рясних заметах* (М. Терещенко) словосполученнями є *сонце палає, палає у заметах, у заметах рясних*. Лише одне з цих словосполучень (*сонце палає*) може існувати як речення.

За смисловими і граматичними відношеннями між компонентами виділяють сурядні і підрядні синтаксичні словосполучення.

Сурядні словосполучення включають у себе двоє і більше самостійних слів, що виконують відносно іншого слова одну й ту ж функцію, а між собою незалежні, рівноправні. У реченні це однорідні члени, що об'єднуються між собою інтонацією або ж сурядними (єднальними, протиставними і розділовими) сполучниками.

В одному реченні може бути кілька сурядних словосполучень. Так, у реченні *Куці і дерева, скелі і річкаки пливли назустріч, мигтіли пра-*

воруч, ліворуч і зникали десь позаду (З. Тулуб) наявні сурядні синтаксичні словосполучення: а) *куці і дерева, скелі і річкаки*; б) *пливли, мигтіли і зникали*; в) *праворуч, ліворуч*.

Однорідними називаються два або більше однакових за синтаксичною роллю членів речення, що об'єднуються між собою зв'язком сурядності і однаковим синтаксичним відношенням до іншого члена речення. Однорідних членів у реченні може бути багато, наприклад: *А у самому млині мельник меле цілі дні. Він засипле ківши зерном, і мука тече струмком. Буде хліб і галушки, корж із маком, пампушки, і пиріг, і пиріжки, і лемішка в молоці, і локишина, і млинці, і сластьони, й паляниці, і веселий коровай, щоб щасливо жив наш край* (М. Стельмах).

Заслуговує на увагу питання про однорідні й неоднорідні означення. Зрозуміло, що означення найчастіше поєднуються між собою, однак нерідко до одного іменникового члена речення можуть відноситися такі означення, що дають йому різні характеристики. У реченні *Над високими горбами жовтих піскуватих дюн проходив сильний західний вітер* (В. Собко) до слова *дюн* відносяться неоднорідні означення *жовтих* (вказує на колір) і *піскуватих* (дає матеріальну характеристику), а до слова *вітер* – неоднорідні означення *сильний* (вказує на силу) і *західний* (вказує на напрям). Хоч неоднорідні означення інтонаційно вимовляються майже так, як і однорідні, однак кома між ними не ставиться.

Підрядні словосполучення включають у себе два члени (слів може бути більше, оскільки якийсь із членів словосполучення може виражатися стійким фразеологізмом або бути кількаслівною назвою). Один із членів підрядного словосполучення виступає незалежним (підпорядковуючим), інший – залежним (підпорядкованим). В одному й тому ж реченні слово може бути то підпорядковуючим, то підпорядкованим членом, виступаючи, зрозуміло, в складі різних словосполучень (слово-підмет залежним ніколи не буває). У реченні *Біля спаленого сіна, лежали наші воїни* слова виступають у таких словосполученнях: *воїни* (підпорядковуюче) *лежали* (підпорядковане); *лежали* (підпорядковуюче) *біля сіна* (підпорядковане); *біля сіна* (підпорядковуюче) *спаленого* (підпорядковане); *воїни* (підпорядковуюче) *наші* (підпорядковане).

Залежне слово у підрядному словосполученні обов'язково відповідає на певне логічне питання, зумовлюване підпорядковуючим словом; наприклад: *Люди (що робили?) розходилися (як?) мовчки*.

Характер синтаксичних відношень у підрядних словосполученнях не однаковий, а тому різними бувають і синтаксичні зв'язки між членами словосполучень. Підрядний зв'язок має три різновиди: узгодження, керування, прилягання.

Узгодженням називається такий тип зв'язку між членами підрядного словосполучення, при якому форма підпорядкованого (залежного) слова уподібнюється до відповідних форм підпорядковуючого, наприклад: *учень відповідає* (узгодження в числі), *учень відповів* (узгодження в числі й роді); *калина червона* (узгодження в роді, числі та відмінку).

Узгодження може бути повним і неповним. При повному узгодженні залежне слово уподібнюється підпорядковуючому у всіх можливих формах. Так, присудок у теперішньому часі з підметом-іменником узгоджується тільки в числі (*Петро пише*), а з підметом – особовим займенником – у числі й особі (*він пише*). При неповному узгодженні залежне слово набуває не всіх можливих форм підпорядковуючого; порівняймо, наприклад: *Юрко щасливий* (узгодження в роді, числі і відмінку – повне) і *Юрко був щасливим* (узгодження тільки в числі й роді, без узгодження у відмінку – неповне). Неповне узгодження найчастіше буває між підметом та іменною частиною складеного присудка та у сполучних слів-займенників, що приєднують підрядні речення до головних.

Керування – це такий тип синтаксичного зв'язку між членами підрядного словосполучення, при якому залежне слово (іменник чи інше слово в ролі іменника) набуває форми того непрямого відмінка (без прийменника чи з ним), якого вимагає підпорядковуюче слово. Отож керувати можуть здебільшого дієслово та віддієслівні утворення (дієприслівники, дієприкметники, віддієслівні прикметники й іменники), а керованими виступають іменники, займенники чи інші слова і словосполучення, вжиті у значенні іменника в непрямому відмінку. Якщо кероване слово вжите без прийменника, керування називається безпосереднім (безприймениковим) на відміну від керування

посереднього (прийменикового). Порівняймо приклади: *читати* (що?) *книгу* (керування безпосереднє) і *читати* (про що?) *про війну* (керування посереднє). Підпорядковане слово відповідає на питання непрямого відмінка або ж на питання обставин (де? звідки? тощо), поставлені від підпорядковуючого слова, наприклад: *знайшов* (що?) *гриб*; *знайшов* (де?) *у лісі*.

Приляганням називається такий тип синтаксичного зв'язку між членами підрядного словосполучення, при якому залежним є незмінне слово (прислівник, дієприслівник, інфінітив чи стійке словосполучення).

Наприклад: *Отак міркуючи, іду повз хату в тихому саду* (В. Швець). *Іду* (як?) *міркуючи, міркуючи* (як?) *отак*. *Прилітає зозуленька над ними кувати, прилітає соловейко щоніч щебетати* (Т. Шевченко). *Прилітає* (з якою метою?) *кувати, прилітає* (чого?) *щебетати, прилітає* (коли?) *щоніч*.

Названими типами підрядного зв'язку об'єднуються в реченні члени речення. Розрізняються головні члени речення (підмет і присудок) і другорядні (означення, додатки й обставини).

Речення, що складається лише з підмета й присудка (в односкладних реченнях тільки з одного головного члена (наприклад: *Смеркає. Вечір. Ніч.*), називається непоширеним.

Поширеним речення стає тоді, коли, крім головних, у ньому є й другорядні члени речення.

Підмет – це граматично незалежний від інших слів член речення, що означає предмет, якому приписується якась дія, стан або ознака. Підмет здебільшого виражається іменником чи займенником у називному відмінку: *Виходить місяць із-за хмари* (В. Швець).

Підмет буває простий (однослівний) і складений (з кількох слів). Простий підмет може виражатися:

а) іменником чи займенником (іменникового типу) в називному відмінку: *Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить по-жовкле листя* (Т. Шевченко). *Стали вони про найменшого сина усю правду питати* (Народна дума);

б) субстантивованим прикметником, дієприкметником, числівником, займенником (прикметникового типу): *Старий заховався в степу на могилі* (Т. Шевченко). *Прійжджгий був середульший син Левадного* (Панас Мир-

ний). *На краю великого міста у кривобокій хатині сидять троє* (Панас Мирний). *Деякі розпитували рибалок* (Панас Мирний);

в) незмінними словами – неозначеною формою дієслова, вигуками, частками, сполучниками, що вжиті в ролі іменника в називному відмінку: *Погомоніти з великим начальством було для Хоми просто-таки втіхою* (О. Гончар); *Твоє журливе «ку- ку» спливало, як сльози, по плакучій березі* (М. Коцюбинський); *І – єднальний сполучник; Твоє «ні» не дуже мене радує* (М. Черемшина).

Складений (з кількох слів) підмет може виражатися:

а) сполученням іменника чи займенника в називному відмінку з іменником або займенником в орудному відмінку з прийменником з: *На світанку Григорій з Володимиром Івановичем пішли трусити жаки* (М. Стельмах).

У такому випадку між компонентами складеного присудка можна поставити сполучник *і* (обидва вони вживатимуться в називному відмінку), наприклад: *На світанку Григорій і Володимир Іванович пішли трусити жаки*. Якщо така перебудова неможлива, то маємо справу з підметом і додатком, наприклад: Попереду Юрко з спортивним інвентарем, а за ним шестеро хлопців, а збоку двоє спортивних суддів;

б) сполученням кількісного, неозначено-кількісного числівника чи слів типу кілька, багато, частина тощо і залежних від них іменників або субстантивованих слів: *Невеликії три літа марне пролетіли* (Т. Шевченко); *Багато літ перевернулось, води чимало утекло* (Т. Шевченко); *Половина лісу вже пішла на сахарні* (І. Нечуй-Левицький);

в) цілим словосполученням (розчленованим іменем, власного назвою, стійким словосполученням тощо): *«Наталка Полтавка» – перший драматичний твір нової української літератури*.

Присудок – це головний, граматично залежний від підмета член речення, який означає дію, стан або ознаку підмета. Присудок може відповідати на питання: що робить підмет? що з ним робиться? в якому стані він перебуває? яким він є, був чи буде?

Залежно від словесного вираження розрізняємо простий і складений присудки.

Простий присудок виражається особовою або родовою формою дієслова дійсного, умов-

ного чи наказового способу. Отже, простим присудком виступає і такий, що виражений аналітичною (складеною) формою майбутнього часу чи дієсловом умовного способу – з часткою *би* (*б*). Наприклад: *Хай квітне боротьба за мир у нас єдина!; І будуть жити в домі цім хлоп'ята і дівчата*.

Крім того, простий присудок може виражатися вигуково-дієслівними словами: *Заридала Катерина та бух йому в ноги* (Т. Шевченко); *І поїздок вже ззаду вас пих-пих-пих* (О. Вишня).

Простий присудок може ускладнюватися повторенням дієслова-присудка, нашаруванням допоміжних часток, може виражатися цілим стійким словосполученням. Приклади: *Говорити не говорить, але й не мовчить; Я схопилася та давай спересердя стукати в двері* (І. Нечуй-Левицький); *Ввійшла я в хату та ... напала на дочку мокрим рядном* (І. Нечуй-Левицький).

Складений присудок буває іменним і дієслівним. Іменний складений присудок виражається допоміжним дієсловом-зв'язкою, що вказує на спосіб і час, та іменною частиною – іменником чи іншим словом у значенні іменника в називному, знахідному (з прийменником *за*) або орудному відмінках: *Київ – краса мого краю, слава і гордість слов'ян* (В. Швець); *Трактор став усім за друга* (П. Тичина); *Ти другом, братом і сестрою сіромі стала* (Т. Шевченко); *Своє поле цікавило мало. Воно здавалось таким маленьким, мізерним, не вартим уваги* (М. Коцюбинський); стійким словосполученням: *Чоловік був високого зросту*; порівняльним зворотом: *Голос у мене, – чого там хвалитися, – мов грім* (М. Стельмах).

Дієслівний складений присудок включає в себе інфінітив і допоміжне дієслово із значенням початку, продовження чи закінчення дії, з певними модальними відтінками тощо: *Тільки-но він починав розповідати, як хтось перебував його* (М. Коцюбинський).

Роль допоміжного дієслова в такому присудку помітніша, оскільки воно відіграє не тільки граматичну, а й змістову роль.

Складений дієслівний присудок треба відрізнити, по-перше, від простого у формі майбутнього часу (*ми хочемо вірити й любити* – присудок складений; *ми будемо вірити й любити* – присудок простий, бо: *ми віритимемо й любитимемо*); по-друге, такі

присудки близькі до структур, де інфінітив при простому присудкові виступає додатком або обставиною мети: він почав читати – складений присудок; він любив читати (= читання) – присудок і додаток; його запросили читати (= щоб читав) – присудок і обставина.

У поширеному реченні, крім підмета й присудка, виступають ще й другорядні члени речення – додаток, означення, обставини. Одні з них групуються навколо підмета, інші – навколо присудка. Підмет із залежними від нього другорядними членами речення утворює групу підмета, а присудок і залежні слова – групу присудка.

Означення – це такий другорядний член речення, який називає ознаку (якість, властивість, приналежність тощо) члена речення з предметним значенням. Іншими словами, означення завжди залежить від члена речення, вираженого іменником чи будь-яким іншим словом або словосполученням у значенні іменника, відповідає на питання який? чий? котрий? скільки? (у всіх родових і відмінкових формах). Означення здебільшого виражається прикметником: *В ясну, тиху годину можна було бачити сиву смугу прибою біля чорних скель* (О. Донченко); дієприкметником, порядковим числівником або займенником (прикметникового типу): *Здивований лагідним тоном, хлопець мовчав* (М. Коцюбинський).

Такі означення узгоджуються з підпорядкованим іменниковим членом речення і називаються узгодженими. Крім названих способів, узгоджені означення можуть виражатися іменниками. Такі іменникові узгоджені означення, що дають слову ніби другу назву, виділяються в окремий тип під назвою прикладки: *Метелиця-хурделиця замела лісок* (Н. Забіла); *Гойдає на хвилях, несе по Вкраїні важкі пароплави Дніпро-богатур!* (С. Олійник). Прикладка узгоджується з означуваним словом у відмінку, число і рід прикладок можуть не збігатися з відповідними формами означуваних слів (*місто Черкаси, хліб-сіль*).

Неузгоджені означення виражаються керованими або прилягаючими словами: *В Андрія свербіли руки від бажання працювати* (О. Бойченко); *Ми пісню Шевченка в майбутнє несе, народного щастя солдати* (В. Сосюра); *Знаєш, Наташо, мені Андрій часто нагадує Віктора в молодості* (О. Бойченко).

Другорядний член речення, що означає предмет, на який спрямовано дію або якого стосується дія чи ознака, і відповідає на питання якогось непрямого відмінка, називається додатком. Додатки виражаються іменниками, займенниками (іменникового типу), будь-якими іншими субстантивованими словами в непрямих відмінках і цілими словосполученнями: *Вітер в гаї нагинає лозу і тополю, лама дуба, котить полем перекотиполе* (Т. Шевченко); *Ось Гафійка винесла одному води* (М. Коцюбинський); *Що місяцю зіроньки кажуть ясеньки?* (П. Тичина); *Протягли своє ку-ку-рі-ку горлаті півні* (Панас Мирний); *Наше село нараховує п'ятдесят одну хату* (Ю. Яновський); *Ми й заспівали одного вечора «Ой місяцю-місяченьку»*.

Додаток може бути прямий і непрямий. Особливістю прямого додатка є те, що, вживаючись при перехідних дієсловах, він виражається іменником або субстантивованим словом у знахідному відмінку без прийменника: *Придбав Максим собі сина на всю Україну* (Т. Шевченко); *Раби будували замки і храми* (В. Симоненко). Зрідка прямий додаток виражається словом у родовому відмінку (при запереченні, при вираженні частини від цілого). *Я не люблю тебе, ненавиджу, Беркуте!* (І. Франко). Саме цим прямий додаток різниться від непрямого.

Другорядні члени речення, що означають як, за яких умов та обставин відбувається дія або стан, називаються обставинами. Якщо означення вказують на ознаку предмета, то обставини – на ознаку дії. За характером дії, обставин або умов розрізняють кілька груп обставин:

а) обставини місця або напряму (відповідають на питання де? куди? звідки?): *Ой за горами, за високими, там, за морями та за глибокими, ще й за шляхами несходимими – ранопораненьку Ясне Сонечко сходило* (П. Тичина);

б) обставини часу (відповідають на питання коли? як довго? з яких пір? до яких пір? і подібні): *Заспівали хлопці пісню рано-вранці до зорі* (В. Швець);

в) обставини способу дії (відповідають на питання як? яким способом?): *Двері відчинилися, і Петро спрожого вибіг* (Панас Мирний);

г) обставини причини (відповідають на питання чому? від чого? через що?): *Кому з журби не сіклося волосся в той темний день, в ту ніч німу* (М. Рильський); *Від прудкої ходи Остапові зробилося душно* (М. Коцюбинський);

д)обставини мети (відповідають на питання для чого? з якою метою?): *Виходить дівчина із хати води в криниці набирати* (А. Малишко).

До простого речення можуть входити й інші слова, що граматично з членами речення не пов'язані і ніякого питання до них поставити не можна.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, теоретично обґрунтований у статті україномовний контент варто репрезентувати засобами медіаосвіти

з метою формування якісного монологічного мовлення в учнів початкових класів. Сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє донести до дітей молодшого шкільного віку знання про синтаксис простого речення в контексті роботи над формуванням монологічного мовлення учнів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в емпіричній перевірці розробленого медіа-контенту в практичній роботі початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітюк В. *Наукові основи формування правописної компетентності майбутніх учителів Нової української школи*: Монографія. Київ: Інтерсервіс, 2020. 424 с.
2. Вознесенська О., Сидоркіна М. Медіаторчість як складова сімейної медіаосвіти: використання ресурсів арт-терапії. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи», 2013. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://aup.com.ua/uploads/Zbirnuk_Harkiv.pdf#page=21
3. Кросмедіа: контент, технології, перспективи: колективна монографія / за заг. ред. д. н. із соц. ком. В.Е. Шевченко; Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: Кафедра мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/mono/cross.pdf>
4. Паламар, Світлана Павлівна та Нежива, Людмила Львівна (2020) Методична модель застосування доповненої реальності на уроках читання в початковій школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка., 34 (2). с. 6–13.
5. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови : Монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 288 с.

REFERENCES

1. Vityuk V. (2020) *Naukovi osnovy formuvannya pravopysnoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv Novoi ukrainiskoi shkoly*. [Scientific basis of formation of spelling competence of future teachers of the New Ukrainian School] Kyiv: Interservice, 424 p. [in Ukrainian].
2. Voznesenska O., Sydorkina M. (2013) *Mediatvorchist yak skladova simeinoi mediaosvity: vykorystannia resursiv art-terapii*. [Media creativity as a component of family media education: use of art therapy resources]. International scientific and practical Internet conference “Media education – a priority direction in the education of the 21st century: problems, achievements and prospects”. URL: https://aup.com.ua/uploads/Zbirnuk_Harkiv.pdf#page=21 [in Ukrainian].
3. Shevchenko V. (2017) *Krosmedia: kontent, tekhnolohii, perspektyvy: kolektyvna monohrafiia* [Cross media: content, technologies, perspectives: collective monograph]. Institute of Journalism of Taras Shevchenko Kyiv National University. K.: Department of Multimedia Technologies and Media Design of the Institute of Journalism of Taras Shevchenko Kyiv National University. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/mono/cross.pdf> [in Ukrainian].
4. Palamar S., Nezhyva L. (2020) *Metodychna model zastosuvannya dopovненоi realnosti na urokakh chytannia v pochatkovii shkoli*. [Methodical model of using augmented reality in reading lessons in primary school]. Pedagogical education: theory and practice. Psychology. Pedagogy., 34 (2). P. 6–13. [in Ukrainian].
5. Siranchuk N.M. (2017) *Formuvannya leksychnoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh ukrainiskoi movy* [Formation of lexical competence in primary school students in Ukrainian language lessons] Kyiv: Center for Educational Literature, 288 p. [in Ukrainian].